

и интернет-коммуникации. Развитие коммуникации обусловило развитие новых речевых жанров и новых способов аргументации, синтезирующих в себе различные средства для достижения цели – воздействия на реципиента, при этом гипертекст использует особую, *ссылочную* или *отсыплючую* форму аргументации.

Перспективы дальнейших исследований. Изучение особенностей гипертекста, а также его функционирования создает проблемное поле не только для дальнейшего изучения феномена текста, но и для изучения коммуникации и типов дискурса. Гипертекст в данном случае выступает как та сфера, в пределах которой осуществляется коммуникация «автор – читатель». Здесь же возникает и проблема интерпретации: реципиент уже не просто воспринимает текст и каким-либо образом понимает его, но, задавая последовательность чтения и развертывания событий, сам становится творцом этого текста.

ЛИТЕРАТУРА

- Баранов А.Н. Лингвистическая экспертиза текста: теория и практика. / А.Н.Баранов. – М.: Флинта: Наука, 2007. – 592 с.
- Дедова О.В. Теория гипертекста и гипертекстуальные практики в Рунете / О.В.Дедова. – М.: МАКС Пресс, 2008. – 284 с.
- Кузьмина Н.А. Интертекст и его роль в процессах эволюции поэтического языка / Н.А.Кузьмина. – М.: КомКнига, 2007. – 272 с.
- Курзина Е.С. Древнерусский сборник как гипертекст / Е.С.Курзина // Жизнь провинции как феномен духовности. – Нижний Новгород: Вектор, 2004. – 352 с.
- Наумов В.В. Лингвистическая идентификация личности / В.В.Наумов. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2010. – 240 с.
- Павич Милорад. Ловцы снов [Сборник рассказов]. – СПб.: Азбука-Классика, 2003. – 576 с.
- Intertextualität: Formen, Funktionen, anglistische Fallstudien. Herausgegeben von Ulrich Broich und Manfred Pfister, unter Mitarbeit von Bernd Schulte-Middelich. – Tübingen: Max Niemer Verlag, 1985. – 373 S.

УДК 81'36

КІЛЬКІСНО-ЯКІСНІ ЗМІНИ КАТЕГОРІЇ РЕЗУЛЬТАТИВА (на матеріалі української мови)

Юлія Голоцукова
(Mariupol, Україна)

У статті розглянуто та проаналізовано основні підходи щодо семантичної класифікації дієслівних лексичних одиниць, виділено фінітивну групу результивів, проаналізовано кількісно-якісні зміни результивів у словниках української мови на основі зіставного та кількісного методів дослідження мови.

Ключові слова: результив, аспект дії, акціональність, варіант.

В статье рассмотрены и проанализированы основные подходы относительно семантической классификации глагольных лексических единиц,

выделена финитивная группа результативов, проанализированы количественно-качественные изменения результативов в словарях украинского языка на основе сопоставительного и количественного методов исследования языка.

Ключевые слова: результатив, аспект действия, акциональность, вариант.

In the article considered and analysed basic|main| approaches in relation to semantic classification of verbal lexical units, the finitive group of resultatives is selected, the in-high-quality|quality| changes|variating| of resultatives are analysed in the dictionaries of Ukrainian on the basis of comparable and quantitative|quantitive| methods of research|work-up| of language|tongue|.

Keywords: resultative, aspect of action, actional, methods of action, variant.

Постановка проблеми. Словниковий склад української мови – це відкрита, динамічна система лексичних одиниць, різнопланових за джерелами та часом формування. Ознака відкритості цієї системи полягає в тому, що вона постійно і чутливо реагує на потреби називання предметів, процесів, явищ і ознак, пізнаваних або створюваних людиною. Результати номінативної діяльності знаходять свій вияв у словах, що поповнюють лексикон мови як з кількісного, так і якісного погляду. Природним є також процес повної втрати окремих слів або ж переход іх до категорії рідковживаних чи застарілих. Кількісно-якісні зміни у словниковому складі відбуваються особливо динамічно порівняно з граматичною будовою і звуковим складом мови, що, однак, не порушує стану відносної рівноваги, стабільності мови як засобу спілкування протягом тривалого періоду її функціонування.

Аналіз української лексики з погляду кількісно-якісних змін у словниковому складі передбачає з'ясування динаміки розвитку генетичного складу мови від першоджерел до сучасного функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Так, у науковій літературі немає спеціальних праць, де б аналізувався лексикон української мови з погляду кількісно-якісних змін на матеріалі резльтативів. Питаннями аналізу та класифікації резльтативних конструкцій у різних аспектах займалися такі лінгвісти, як І.Р.Вихованець, О.В.Бондарко, К.Г.Городенська, А.П.Загнітко, Ю.П.Князєв, Ю.С.Маслов, В.П.Недялков, В.О.Плунгян, Г.Г.Сильницький, О.О.Холодович, С.Є.Яхонтов та ін. Попри це залишається багато питань, вирішення яких загалом залишилися поза межами зацікавлення більшості заявлених дослідників.

Актуальність дослідження. Отже, аналіз кількісно-якісних змін категорії резльтатива є цікавим та важливим не тільки для всеобщого з'ясування характеристики дієслова, але й для опису загальної структури української мови, дослідження динаміки розвитку складу мови від першоджерел до сучасного етапу функціонування. Саме цим зумовлюється актуальність пропонованого дослідження.

Мета статті – аналіз кількісно-якісних змін категорії резльтатива на матеріалі української мови, зафіксованому у відповідних фундаментальних словниках.

Основні завдання полягають у розгляді основних підходів до семантичної класифікації дієслівних лексичних одиниць, виділенні фінітивної групи

результативів, досліджені лексичного складу виділеної групи результативів у словниках української мови, аналіз змін у складі фінітивної групи результативів у словниках української мови із застосуванням зіставного та кількісного методів дослідження мови.

Виклад основного матеріалу. Актуальними щодо семантичної класифікації, на наш погляд, є дослідження у сфері поняття аспектів дієслівної дії, розпочаті німецьким лінгвістом С.Агрелем ще у 1908 році та продовжені слов'янськими лінгвістами Н.С.Авіловою, О.В.Бондарком, А.Богуславським, Л.Л.Буланіним, Л.А.Булаховським, А.Вежбицькою, Д.Губором, А.П.Загнітком, О.В.Ісаченком, С.Іванчевим, Е.Кошмідерем, Ю.С.Масловим, Ц.Перникарським, В.М.Русанівським, С.О.Соколовою, М.О.Шелякіним та ін.

Слід зазначити, що й саме поняття мовознавці називають по-різному: *аспекти дій* (А.П.Загнітко), *Aktionsarten* (С.Агрель, Е.Кошмідер), *rodzaje czynności* (Е.Кошмідер), *способи дії* (О.В.Бондарко, Л.Л.Буланін, Ю.С.Маслов), *роди дій* (В.М.Русанівський, С.О.Соколова).

На матеріалі української мови аспекти дій досліджували А. П. Загнітко, С.О.Соколова, В.М.Русанівський та ін.

Так, А.П.Загнітко вважає, що аспекти дій безпосередньо пов'язані із семантикою дієслова. У своєму досліджені мовознавець аспекти дій поділяє на характеризовані та нехарактеризовані, а також інваріантні та контекстуальні. До характеризованих А. П. Загнітко відносить аспекти дій, марковані словотвірними засобами, до нехарактеризованих – нефіковані специальными формантами. Інваріантними є значення, які містяться в семантичній структурі дієслова. Кожне акціональне значення в такому випадку характеризується власним семантичним уgrupованням дієслівних лексем. Контекстуальними є такі аспекти дій, що виражуються за допомогою недієслівних лексических і синтаксических показників, у сполученні з другорядними членами, що входять до групи дієслова-присудка.

А.П.Загнітко всі аспекти дій диференціює на фазові, що характеризуються денотативною специфікою, тобто безпосередньо відбивають явища і закономірності об'єктивної дійсності, і нефазові, що являють собою здебільшого відтінки конотативного плану. На підставі розрізнення особливостей етапів перебігу дій автор вирізняє цілий комплекс акціональних значень, що марковані певним інваріантним значенням. Так, мовознавець виділяє такі **фазові акціональні значення**:

- починальні аспекти → інхоатив, інгресив, семельфактив, делімінатив, передуратив;
- завершувально-результативні аспекти → загальнорезультативна акціональність, фінітив, комплексив, мутатив;
- тривало-процесуальні аспекти → мультиплікатив, ітератив, неозначенено моторний аспект, елятив, еволюти, статив;
- та **нефазові акціональні значення**: аугментатив, сатуратив, атенуатив, кумулятив, інтенсив, дистрибутив, ускладнено-інтенсивний аспект, переривно-пом'якшений аспект, комітатив, тривало-пом'якшений аспект, тривало-дистрибутивний аспект, реципрок [2, с. 221-222].

Такі фазові значення нашаровуються на інші або поряд з ними співіснують тонші акціональні відтінки, що межують з конотацією. А.П.Загнітко наголошує, що наведена ним класифікація не є кінцевою, оскільки подібних семантических

груп можна виділити дуже багато й лише окремі з них формально визначені. Інколи одне й те саме дієслово може входити до різних семантических груп (дієслово *бліднути* автор відносить до інхоативних та семельфактивних дієслів, а з погляду тривалості кваліфікує дієслово *бліднути* як дуратив).

Разом зі своїм баченням проблеми мовознавець подає тлумачення специфіки акціональності іншими дослідниками, одні з яких, зокрема, «аргументують лексико-граматичну специфіку акціональності», інші «зараховують акціональність до словотвірних величин», існують також випадки віднесення аспектів дій до «синтаксичного плану». Однак найпоширенішим є аналіз акціональності як семантичної категорії (С.Агрель, Ю.С.Маслов), оскільки «головна відмінність між аспектами дій полягає у значенні й в особливостях взаємодії з видом, синтаксичному вживанні і словотвірній співвідносності / не співвідносності» [2, с. 218], а також як лексико-граматичної та лексичної.

Узагалі проблема класифікації аспектів дій є складною і водночас суперечливою. Останнє пояснюється різночіттям щодо кількості таких аспектів дій. Д.Губор, наприклад, нараховує 11 аспектів дій, О.В.Ісаченко – 13, В.М.Русанівський, Н.С.Авілова – 18, О.В.Бондарко – 23 тощо. На думку А.П.Загнітка, «відсутність послідовного формального закріплення аспектів дій, не однопланові семантичні критерії вичленування окремих з них свідчить про синкретичний характер цього явища і семантичний статус самої акціональності», що разом із тим є й міжрівневим [3, с. 224].

С.О.Соколова категорію аспектуальності розглядає як загальну семантичну категорію, яка відображає основні особливості перебігу дій та її розподілу в часі. На думку С.О.Соколової, категорія аспектуальності знаходить своє мовне відображення в різний спосіб: у лексичному значенні слів, на граматичному та словотвірному рівнях. Так, основними засобами вираження аспектуальних значень у слов'янських мовах є граматична категорія дієслівного виду і категорія родів дієслівної дії. Авторка розрізняє семантико-словотвірну категорію родів дієслівної дії (характеризовані, нехарактеризовані, непослідовно характеризовані) та аспектуальні значення, виражені в інший спосіб (лексичним значенням дієслів, інших частин мови) [7, с. 63-98]. Усі роди дієслівної дії залежно від ознаки, за якою орієнтована дія, С.О.Соколова умовно розподіляє на три групи:

- власне-фазові значення родів дій, орієнтовані за ознакою розподілу дій в часі;
- кількісні (інтенсивно-результативні) роди дій, орієнтовані за ознакою інтенсивності;
- роди дій, орієнтовані на іншу дію.

У межах цих трьох груп дослідниця виділяє конкретні роди дієслівної дії, які можуть також перебувати на перетині двох груп.

Цікавими є також дослідження Ю.С.Маслова, за яким «Роди дій – це семантичні (саме семантичні, а не, скажімо, словотвірні!) розряди дієслів. Їх виділяють на основі подібності в типах перебігу і розподілу в часі дієслівної дії, проте вони не утворюють рубрик єдиної класифікації і, як наслідок, у широких масштабах перехрещуються між собою. Роди дій перебувають в іншій площині, ніж види, але так чи інакше взаємодіють з видами» [3, с. 71]. Ю.С.Маслов запропонував поділити всі роди дієслівної дії на характеризовані

(морфемно виражені), нехарактеризовані (морфемно не виражені) і непослідовно характеризовані (мішана, проміжна група) [3, с. 72]. Слід зазначити, що Ю.С.Маслов висловив думку про те, що роди дієслівної дії не утворюють чіткої системи з певною кількістю підрозділів. Запропонована ним класифікація «не претендує ні на повноту, ні на логічну виструнченість: вона містить лише найважливіші роди дій, які було виділено в низці слов'янських мов...», причому розташовує ці роди дій в умовній і довільній послідовності. Проте навряд чи це могло би бути інакше, оскільки в самій мовній дійсності роди дій не утворюють структою системи з кінцевою кількістю підрозділів. У деяких випадках окрім рубрики нашої класифікації можна з повним правом включити в інші як «відтінки», і навпаки, певні рубрики можна розділити на кілька самостійних рубрик» [3, с. 74].

Такий погляд на роди дієслівної дії поділяють О.В.Бондарко, М.О.Шелякін та ін. Так, за О.В.Бондарком, роди дій – це «морфемно характеризовані й не характеризовані значення окремих дієслів та їхніх розрядів, що вказують на характер перебігу в часі граничних / негранничих дій. Роди дій формують категорію граничності / негранничості і є її конкретними, деталізованими значеннями» [8, с. 66].

М.О.Шелякін розподіляє всі роди дієслівної дії на дві основні групи за ознакою граничності / негранничості дій. Так, М. О. Шелякін виділяє загальнорезультативний рід дій (розряд), об'єднуючи власне-граничні дієслова недоконаного виду з дієсловами доконаного виду [9, с. 180-182]. Загальнорезультативний розряд включає варіанти такі як, наприклад, процесно-результативний варіант (дія, що розвивається і спрямована на досягнення результату): *забувати* – *забутий*, *ловити* – *зловлений* тощо; результативно-пантівний варіант (дія спрямована на досягнення результату шляхом поступового здійснення; цей варіант охоплює дієслова зі значенням поступового становлення ознаки та зі значенням створення об'єкта, наділення об'єкта ознакою або предметом): *старіти* – *постарілий*, *в'янути* – *зів'ялий*, *будувати* – *збудований*, *фарбувати* – *пофарбований*, *бинтувати* – *забинтований* тощо; результативно-тотивний варіант (дія, що відбувається цілісно, відразу – від початку до кінця, розпочата дія не може не завершитися і не може бути розчленована на фази): *красити* – *украдений*, *пропонувати* – *пропонований*, *публікувати* – *опублікований* тощо.

На наш погляд, класифікація А.П.Загнітка є найповнішою в україністиці. Так, мовознавець виділяє фазові акціональні значення, що характеризують дію з погляду фази її перебігу: початку, кінця, певного проміжку, одноразового вияву тощо. Серед фазових акціональних значень А.П.Загнітко виділяє завершувально-результативні аспекти (загальнорезультативна акціональність, фінітив, комплексив, мутатив). Отже, слідом за А. П. Загнітком, на основі фінітивних дієслів завершувально-результативного аспекту виокремимо фінітивну групу результативів, оскільки саме фінітивна група, на наш погляд, є найрепрезентативнішою щодо реалізації ознак результативності.

Фінітивна група об'єднує результативи, утворені від дієслів, що означають припинену тривалої дії (дія припинена, але не вичерпана). Результативи цієї групи утворені від дієслів з префіксом *від-* зі значенням неоднонаправленого руху: *відходити*, *відбігати*, *відплавати* тощо; звучання та мовлення: *відгомоніти*, *відспівати* тощо; стану: *відхворіти*, *відсумувати* тощо; зі

значенням «бути зайнятим чимось»: *віпрацовувати*, *відвоювати* тощо. Також значення результативу закінченої дії передають результативи, утворені від дієслів з префіксом *пере-*: *переплакати* (= *відплакати*), *переспівати* (= *відспівати*) тощо.

Отже, фінітивні результативи позначають результат закінченої дії, після досягнення якого вона не може бути продовжена.

Великий тлумачний словник української мови (2005 р.) фіксує такі результативні лексеми фінітивного значення: *відбійті* // *відбітто*, *відбілений*, *відбудований* // *відбудовано*, *відгризений*, *віддаївлений* тощо (усього зафіксовано 216 одиниць).

Так, у СУМ (в 11-ти т.) фінітивна група результативів представлена такими зафіксованими лексемами: *відбатований*, *відбіті* // *відбітто*, *відгойстрений* тощо (усього зафіксовано 164 одиниці).

Словник української мови за редакцією Б. Д. Грінченка результативні лексеми фінітивного значення не фіксує.

Щодо кількісного складу категорії результатива фінітивної групи, то із застосуванням кількісного методу дослідження мови ми можемо зробити висновок про те, що очевидним є поповнення фінітивної групи й лексикону української мови взагалі новими фіксованими результативами (53 одиниці) (за ВТС (2005 р.)): *відбілений*, *відбуксируваний*, *відгвійчений*, *відглайджений*, *відгранеїний*, *віддарований*, *відекзаменоїваний* тощо.

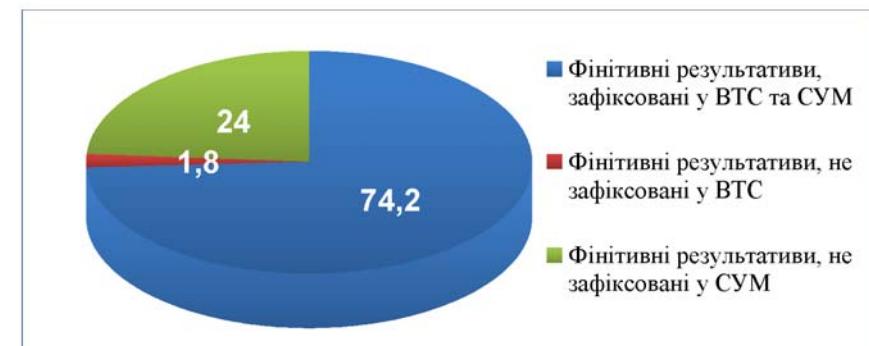
Також потрібно зауважити, що прогностично в кожному з цих випадків може бути похідний на -но/-то.

Слід зазначити, що Великий тлумачний словник української мови не фіксує такі лексеми, наявні в СУМ: *відбатований*, *відвіянний*, *відкутій*, *відпечаїтаний* та форму *відвейнутий*.

Висновки. Отже, спираючись на отримані результати, які свідчать про поповнення лексикона новими словами (ВТС – 216 лексем, СУМ – 164 лексеми), можна сказати, що категорія результатива становить собою відкриту систему, яка реагує на потреби номінації явищ дійсності. Сучасний стан фінітивної групи результативів можна представити таким чином (Див.: Табл. 1).

Таблиця 1

Кількісний склад фінітивних результативів
(за словниками української мови)

Щодо якісного складу категорії результатива фінітивної групи, можемо зробити висновок, що завдяки збільшенню кількості результативів фінітивної семантичної групи в мові з'явилось більше можливостей для номінації такого поняття, як «результат цілісної не розчленованої на фази дій», «результат, після досягнення якого дія не може бути продовжена», для виокремлення та розмежування таких понять, як, наприклад, «результат поступової дії», «результат дії, яка розвивається в часі», «результат дій створення об'єкта або надання якості об'єкту» тощо. Результативи ж, виділені зі Словника української мови за редакцією Б.Д.Грінченка, своєю більшістю становлять групу на позначення результату надання якості об'єкту: *бандажо́ваній, бакаюва́тий* тощо.

Крім того, на основі зробленого аналізу видно, що відбулися певні зміни у граматичній будові мови: результативи, наявні у Словнику української мови за редакцією Б. Д. Грінченка, зафіковані, скоріше, як прикметники, з часом набули нового статусу пасивних дієприкметників минулого часу та, відповідно, нового значення. Порівнямо: *Друкова́ний, а, е. Печатный*. [5, т. 1, с. 449] → **ДРУКОВАНИЙ, а, е. 1.** Дієпр. пас. мин. ч. до *друкувати*. [6, т. 2, с. 426]; *Краде́ний, а, е. Краде́ній. Не єсть пан гусей, бо краде́ні*. Ном. № 6893. [5, т. 2, с. 297] → **КРАДЕНИЙ а, е. 1.** Дієпр. пас. мин. ч. до *красти*. [6: т.4, с. 319] тощо.

Також зазначимо, що словник української мови поповнився й зафікованими предикативними формами на -но, -то (35 одиниць) (за ВТС (2005 р.)): *відбрако́вано, відбудо́вано, відвантажено, відвойо́вано, відга́дано, відді́лено, відігнано, віді́згано* тощо— що є свідченням змін як у словниковому складі, так і у граматичній будові мови.

Перспективи подальших розвідок. Отже, аналіз категорії результатива фінітивної групи з погляду кількісно-якісних змін дав підстави вважати, що категорія результатива являє собою відкриту систему, яка реагує на потреби номінації явищ дійності. Проблема категорії результатива, не зважаючи на тривалу історію її вивчення, залишається однією з дискусійних. Вирішення теоретичних та практичних проблем категорії результатива є важливим не тільки для всебічного з'ясування характеристики дієслова, але й для опису загальної структури мови, лексичного складу мови, з'ясування динаміки розвитку мови, є необхідною умовою для створення фундаментальних описових і категорійно-функційних граматик.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь: Перун, 2007. – 1736 с.
2. Загінсько А.П. Теоретична граматика української мови: Морфологія: [Монографія]: Донецьк: ДонДУ – 1996, – 437 с.
3. Маслов Ю.С. Система основных понятий и терминов славянской аспектологии / Ю.С.Маслов //Вопросы общего языкознания. – Л.: ЛГУ, 1965. – С. 53 – 80.
4. Русанівський В. М. Українська мова: енциклопедія [ред. кол. В.М.Русанівський та ін.]. – К.: “Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2000. – 750 с.
5. Словник української мови : в 4 т. [упоряд. з дод. власного матеріалу Б. Д. Грінченко]. – К.: Наук. думка, 1996.
6. Словник української мови: в 11-ти томах. – К.: Наукова думка, 1970 – 1980.
7. Соколова С.О. Префіксальний словотвір дієслів у сучасній українській мові / С.О.Соколова. – К.: Наук. думка, 2003. – 283 с.

8. Бондарко А.В. Теория функциональной грамматики: Введение. Аспектуальность. Временная локализированность. Таксис. – Л.: Наука, ЛО. 1987. – 348с.
9. Шелякин, М.А. Категория вида и способы действия русского глагола: (Теоретические основы). – Таллин: Валгус, 1983. – 216 с.

УДК 81'33 Прикладная лингвистика

К ВОПРОСУ О МЕТОДИКЕ ОЦЕНКИ ЭФФЕКТИВНОСТИ АВТОМАТИЧЕСКОЙ РУБРИКАЦИИ ТЕКСТОВ: ПСИХОЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Алексей Добров
(Санкт-Петербург, Россия)

У статті розглянуто деякі психолінгвістичні фактори, що обмежують точність прийнятого сьогодні методики оцінювання ефективності автоматичної рубрикації текстів. Запропоновано деякі вдосконалення цієї методики, спрямовані на приведення її до відповідності з правилами організації психолінгвістичного експерименту й подолання цих факторів.

Ключові слова: автоматична рубрикація текстів, психолінгвістичний експеримент, проекція тексту, польова структура, шкалювання.

В данной статье рассматриваются некоторые психолингвистические факторы, ограничивающие точность принятой на сегодняшний день методики оценки эффективности автоматической рубрикации текстов. Предлагаются некоторые усовершенствования этой методики, направленные на приведение ее в соответствие с правилами организации психолингвистического эксперимента и преодоление этих факторов.

Ключевые слова: автоматическая рубрикация текстов, психолингвистический эксперимент, проекция текста, полевая структура, шкалирование.

In this article some psycholinguistic factors are discussed, that limit accuracy of the accepted today technique to evaluate efficiency of the automatic text classification. Some improvements of this technique are proposed, intended to harmonize it with the rules of organizing psycholinguistic experiment, and to overcome these factors.

Key words: automatic text classification, psycholinguistic experiment, text projection, field structure, scaling

Постановка проблемы. Оценка ефективности автоматической рубрикации набора документов производится путём сравнения результатов автоматической рубрикации с эталонной («правильной») рубрикацией. В качестве эталона используется коллекция документов, отрубрицированных независимыми аудиторами. Проблема состоит в том, что выбор рубрик, релевантных документу, представляется сложной проблемой не только для автоматизированных систем, но и для человека. Как правило, аудиторы указывают только те рубрики, которые